

# Amit állítunk

VISSZHANG - XLVII. évfolyam 32. szám, 2003. augusztus 8.

Válasz Keresztesi Józsefnek

Keresztesi József sajnos alapvetően értette félre Németh Gábor Ex Librisével kapcsolatos írásomat. (Keresztesi József: Mit állítunk?, ÉS, 2003/31.) Én ugyanis nem a négy kiválasztott szerző könyvéről mondottakkal kívántam vitába szállni, hanem a kritikus stílusával, retorikájával, hozzáállásával. Ezért nem hozok fel ellenérveket a könyvekkel kapcsolatban. Tehát nem azt állítottam, hogy nem értek egyet a könyvekről mondottakkal (egyébként hol egyetértettem, hol nem), hanem, hogy nem értek egyet avval, hogy egy kritikus ott próbáljon az ironia retorikájával élni, ahol ez a fogás nem alkalmazható. Az okokra még visszatérek. Tehát, Keresztesi József állításával szemben, én nem "nem létezőnek" minősítem a kritikus érvelését, hanem megengedhetetlennek.

Abban viszont igaza lehet, hogy nem fejtettem ki bővebben, hogy miért. A szóban forgó kritikával kapcsolatos kifogásaim, érzésem szerint, három fő probléma köré csoportosíthatók: 1) a kritika nyelvezete; 2) a negatív kritikaírás lehetőségei; 3) feminista irodalom- és művészetkritika.

1) Amikor a kritikus felelősségérzetéről és szakértelméről beszéltem, nem a kifejtő szakkritikát kértem számon egy olyan műfajban - rövid recenzió -, ahol erre nyilvánvalóan nincs hely, s ahol a szubjektív beszédmód megengedett, sőt kívánatos. Tehát jól gondolja Keresztesi József: természetesen nem a rövid kritika műfajával van bajom. Hanem arra gondoltam, hogy egy kritikus, amikor a médiában megszólal, vajon tisztában van-e azzal a közeggel, amelyben megszólal, tisztában van-e azzal, hogy hol és kinek beszél, és mindezek fényében, milyen retorikai eszközök megengedhetők, illetve nem megengedhetők az adott közegben. Keresztesi József az orrom alá dörgöli, hogy én humortalanul, vérfagyasztóan komolyan veszem "Németh Gábor tréfásan macsó hangütését", azaz nem értem a viccet, az iróniát. Biztosíthatom, én lennék a legboldogabb, ha egy olyan országban élnék, ahol ezt a fajta iróniát zavartalanul élvezhetném, s ahol ezt a beszédmódot elsősorban ironikusan lehetne értelmezni. Ám ha egy kultúra általános diskurzusában, a köznapiban, politikaiban, művészetiben egyaránt, ez a beszédmód az esetek (legyünk jóindulatúak) 95%-ában direktben (azaz nem ironikusan) használatos, akkor az ironia retorikájához folyamodni négy női szerző kapcsán túlságosan sikamlós, kétélű vállalkozásnak tűnik. Nem lehet abból kiindulni, hogy majd úgyis tudni fogják, hogy nem komolyan gondolom, mert ugyan mi erre a biztosíték, ha egyszer mások pontosan ezt gondolják, ha az, ami le van írva kiszolgálja azokat, akiknek egy az egyben, minden (ön)ironia nélkül, ez a véleményük? Az, aki ilyen "tréfás" hangú kritikát ír, vajon elgondolkodott-e már azon, hogy Magyarországon miért nem alakult ki számottevő női irodalom, annak ellenére, hogy ez nem csak Nyugat-Európában, de más kelet-európai országokban is megtörtént? Feltehetően nem azért, mert nálunk kevesebb a tehetséges nő. (A kérdés kifejtésére itt sajnos nincs mód.) Megkérdezném, például, megírta volna-e ugyanezt a kritikát, ugyanígy, négy cigány szerző könyvéről? Aki azt gondolja, hogy ez a párhuzam túlzás, vajon elgondolkodott-e már azon, hogy a nők nálunk miért vannak olyan feltűnően alulreprezentálva a hatalmi pozíciókban - igen, nálunk az irodalom, az írott szó hatalmi pozíciónak számít, ami nagyon rosszat is tesz neki. Megkérdezném tehát, egy ilyen közegben nem kellene-e felelősségteljesebben, körültekintőbben bánni a retorikával, amikor négy fiatal, nagyjából pályakezdő nő könyvéről beszél?

2) Itt kapcsolódik mondandóm a negatív kritika kérdéséhez. Mert természetesen nem arról van szó, hogy ne lehetne róluk negatív kritikát írni, sőt. A kortárs magyar kritikai életben visszatérő probléma, hogy a kritikusok nem vagy alig írnak negatív kritikát. Az okok ismereteseek: túl kicsi a krecli, mindenki mindenkit

ismer, mindenkinek a valamije (pénze, állása, könyve, renoméja stb.) függ a másiktól, mindenki keze-lába belelóg a másik levesébe. Nálunk minden műfajnak (színház, zene, irodalom stb.) megvan a mumusa, az az általában egy darab kritikus, aki mer negatív kritikát írni, aki magára vállalja ennek ódiumát. A baj csak az, hogy ezek legtöbbször goromba, durva, agyagba döngölő írások, amik mögül legritkábban lehet a kritikus segítő, jobbító szándékot kiérezni, sokkal inkább azt a szándékot, hogy mindenki, aki nincs érintve, lehetőleg röhögjön egy jót. Fehér holló nálunk az olyan kritikus, aki képes negatív kritikát kulturáltan, objektív módon, indulatoktól, hátsó szándékoktól, sértettségektől mentesen megírni. Keresztesi József a szememre veti, hogy gúnyos vagyok, goromba és indulatos, holott írásomat stílusosan csupán Németh Gábor tükördarabjának szántam - érdekes, hogy tükörben már gorombának hat, az eredeti viszont, mint Keresztesi írja "tömör és érzékletes". Keresztesi szerint, az olyan kifejezés Németh Gábornál, mint a "kiborult a ridikül" egyszerű "metafora", "nem teszi pontatlanná vagy megalapozatlanná a beszédét." Nem, tényleg, elég pontosan ki lehet hallani belőle azt a fajta beszédmódot, amibe a nők ma, Magyarországon nap mint nap beleütköznek - akár ironikusnak szánta a szerző, akár nem. Ez az, amikor a valóság, sajna, kiüti az irányt a nyeregből.

3) Ami pedig a feminista diskurzus konkrét kérdését illeti, őszintén szólva, eszembe nem jutott volna ezt a kérdést felhozni, ha Németh Gábor pusztán csak leírta volna a négy könyvről kialakított véleményét (maradt volna a stílus, a retorika problémája). Ám nem ezt tette, hanem írásának felvezető részével éppen ő helyezte mondandóját a feminista irodalomkritika kontextusába, mégpedig oly módon, hogy pontosan azt a fajta értetlenkedést reprodukálta (talán ironikusan, talán nem, ki tudja), amit azok szoktak hangoztatni, akik ezt a szempontrendszert olyan értelmetlen nyugat-, illetve Amerika-majmolásnak gondolják, ami magyar viszonyok között alkalmazhatatlan, illegitim, és irodalom vagy művészetén kívüli eszköztárral operál, tehát ostobaság. Valamint azok, akiknek az a gondolat, hogy egy férfi is lehet feminista az abszurditás csúcsának számít az erről kialakult üres klisék, sztereotípiák miatt (melyeket nők is szívesen hangoztatnak). Németh Gábor tehát ugyanazt az értetlenkedést (re)produkálta, amit azok szoktak kifejezni, akik például megakadályozzák a magyar egyetemeken a gender studies bevezetését. Így hát, amikor találomra felsoroltam a feminista kritikával, diskurzussal összekapcsolható néhány nevet és szempontot, nem "tekintélyérvekkel" operáltam, miként azt Keresztesi József állítja, hanem csupán a szerző (ironikus vagy valós) általános értetlenkedésére kívántam reagálni, ami máshonnan nagyon is ismerős.

Hozzászólásában Keresztesi József kicsit több lazaságot és humort ajánl. Csak az a bökkenő, hogy nem mindegy, ki nevet össze kivel és min.

**Bán Zsófia**